

DE GROOTE KEURVORST EN HIERONYMUS ROTH

De man links — dat is Roth, een der machtigste kooplieden van Koningsbergen, door de zelfbewuste poorters gekozen tot voorzitter der rechtbank van gezworenen. Hij staat daar in een gebogen houding, den hoed in de hand, de tanden grimmig op elkander geklemd.

Rechts staat Friedrich Wilhelm, door de geschiedenis de „Groote Keurvorst” genoemd. En als één vorst dat bijvoegelijk naamwoord verdiende, dan was hij het, de schoonzoon van den Oranjeprins Frederik Hendrik.

De blik van den Keurvorst is op Roth gericht: op den rebelschen, miltzieken, onrustigen Roth. Het is een leeuwenblik: geweldig, ontzaglijk, vernietigend...

Hier ben ik, Hieronymus Roth! zoo spreekt die blik. Het heeft lang geduurd; mijn keurvorstelijke lankmoedigheid was groot, maar eindelijk ben ik gekomen. Dacht je misschien, dat ik het hart niet had, mij te wagen binnen de muren eener stad, waar de vuurhaard smeult der muiterij?

’t Is een lange geschiedenis.

De Keurvorst wilde recht en orde handhaven in zijn hertogdom Pruisen; ook zou de band worden versterkt en verinnigd met zijn ander gebied.

Roth, de machtigste man van Koningsbergen, kwam er tegen in verzet, en zijn aanhang was groot. Hij heulde met Polen, waar de ziekelijke Johan Casimir in schijn, en zijn vurige, begaafde gade Louise Marie in werkelijkheid de teugels voerde van het bewind.

Eens had zij den Keurvorst bewonderd en liefgehad. De bewondering was haars ondanks gebleven, maar de liefde was in haat veranderd, en zij zorgde er voor, dat Roth, de man van burgerlijken bloede, in den Poolschen

adelstand werd verheven. Dat deed zij, om den Keurvorst te grieven.

De gewone burgermensen in Koningsbergen zeiden, dat zij de wrijving tusschen Roth en den Keurvorst best konden begrijpen. Roth immers was Luthersch, en de Keurvorst beleed de Gereformeerde religie.

Het was een harde eeuw; men kon elkander moeilijk verdragen; en telkens kwam het tot onaangenaamheden tusschen Lutheranen en Calvinisten.

Zoo was het geloof dan een belangrijke factor, maar er waren toch ook nog persoonlijke belangen in het spel. De ingewijden in den Koningsberger handel wisten het wel, al hielden zij hun mond. Dit was de zaak, dat Roth had gespeculeerd met andermans geld: een manier van doen, die in de twintigste eeuw op reusachtige schaal zou worden herhaald.

Roth had wel gemeend, dat die speculaties zijn vermogen zouden verdubbelen, maar het pakte anders uit. De handelstroom, waarop Roth zetelde, begon te wankelen, en nu zocht hij heul te Warschau, om door den Poolschen arm uit het finantiëel moeras te worden getrokken.

Zijn bondgenoot, om Koningsbergen als een parel aan de Poolsche kroon te hechten was generaal Kalckstein, een gewelddadig man, die opgeborreld was uit den droesem van den Dertigjarigen Oorlog. Hij was hartschtelijk, listig en sluw.

Graaf Schlieben was de derde in het bondgenootschap. Deze man, die niet stil kon zitten van de schuld, had een bijzondere manier, om zich de schuldeischers, die zich onder zijn ondergeschikten bevonden, van ’t lijf te houden. Werden ze te opdringerig, dan liet hij hun namelijk de ooren afsnijden...

Het liep van kwaad tot erger in Koningsbergen; het werd een echte bloedzweer. Twintig der voornaamste Luthersche families te Koningsbergen gingen zich in

Warschau beklagen over de verdrukkingen hunner religie; aan den Poolschen gezant werd verklaard, dat het onder de regeering van Turken en Tartaren eerder uit te houden was dan onder het gouvernement van den Keurvorst. Kwam er geen verandering, dan zou men zich op het uiterste hebben voor te bereiden, en lijken zouden op lijken worden gestapeld.

De Keurvorst stond pal. Hij verklaarde, nooit te zullen dulden, dat zijn souvereiniteit werd aangetast, en dat zijn Gereformeerde geloofsgenooten erger werden behandeld dan de Roomschen. Hij liet generaal Kalckstein, onder militaire bewaking stellen, en eischte de uitlevering van Roth.

De Koningsbergers zorgden er voor, dat Roth kon ontvluchten; in tartenden overmoed lieten zij hem zelfs terugkeeren, terwijl de betaling der accijnzen werd geweigerd. Zij verklaarden, dat de Keurvorst de edele Pruisen tot slaven wilde maken; zij zeiden, liever door den duivel dan door den Keurvorst te worden geregeerd, en zouden zich nimmer van het edelmoedige Polen laten scheiden.

De hulp van Polen werd ingeroepen!

Toen was het oogenblik aangebroken, om te toonen, wie er baas was in het hertogdom Pruisen.

De Keurvorst was tot het uiterste gegaan, om vrede en verzoening te stichten; hij had een grondwet ontworpen, die evengoed den vrijen eeredienst der Lutherische Kerk als dien der Gereformeerde Kerk waarborgde, terwijl hij uit eigen zak den bouw van Gereformeerde kerken en scholen zou bekostigen.

Het mocht niet baten. Toen trok hij aan de spits van drie duizend man keurtroepen met vliegende vaandels de stad Koningsbergen binnen, en liet Roth in hechtenis nemen.

Dat was het slot. Koningsbergen boog het trotsche hoofd, en Roth werd tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld.

De Keurvorst openbaarde zich in deze moeilijke kwestie even vastberaden als bedachtzaam. Hij was mild en verzoeningsgezind, en hij fnuikte de gevaarlijke muiterij, zonder dat er één druppel bloed werd vergoten. L. P.

DE WAARDE VAN HET WAARDELOOZE

HET IS GEEN AANTREKKELIJK MEUBEL, waarheen ik ditmaal uw aandacht wil richten. De vuilnisbak behoort tot de achterhoede van ons huishoudelijk leven, en als de *équipage*, die den inhoud komt halen, voorbij is, is onze belangstelling voor den afval ook voorbij. Nu is het niet ieders plicht, om zich bezorgd te maken over de vraag: wat nu met dien afval te doen? Maar zij, die verantwoordelijk zijn voor de gezondheid van een groote-stadsbevolking, hebben daar wel zorg over. Want dat vuil moet weg.

Maar hoe? De „aschstaal” is wel een middel, om het vuil te *verplaatsen*, maar als haard van velerlei gevaren voor de „openbare” gezondheid is zij toch niet meer van onzen tijd, althans in de steden. De *vuilverbranding* was en is een betere, veel betere vorm van verwijdering, bijna van vernietiging. Maar in dat bijna zit ook een bezwaar. Want in de Residentie, waar door den geweldigen uitbouw der stad de vuilverbranding is komen te staan midden in een dichtbevolkte buurt, bleek de afvoer van rook en asch een deel van zijn overvloed af te geven . . . aan de omgeving, gevolg waarvan in wijden omtrek men altijd met gesloten ramen moest zitten, en de oog- en keeldokter een druk spreekuur kregen.

Wanneer dan ook de derde vorm van vuilverwijdering — de afvoer naar het land ter ontginning van woesten grond — in Den Haag bijzondere belangstelling ontmoet, mag dit niet daárom de meening doen postvatten, dat die derde vorm de beste is. Voor onze lezers kan het wellicht welkom zijn, dat we van beide stelsels eens iets vertellen.

Van het stelsel der vuilverbranding levert ons Amsterdam het grootste en meest moderne voorbeeld. Wat zoo'n stad van meer dan 700.000 zielen aan vuil oplevert? Wel, als gij van de Amsterdamsche vuilniswagens, die elk 3 M³ inhoud hebben, eens een met paarden bespannen stoet gingt vormen ter lengte van den afstand tusschen Amsterdam en Marseille, of ongeveer de lengte-as van Java, dan zoudt ge den vuil-oogst van een jaar bijeen hebben. Maar het vuil moet elken *dag* de stad uit, en daartoe heeft men een honderd schuiten, die den ganschen dag het vuil over het IJ brengen, naar de vuilverbrandingsovens.

Zoodra de schuit (met drie bakken) gemeerd ligt, worden de bakken er uit geheschen en rijden deze langs een ringbaan het gebouw binnen.

Daar worden ze gewogen en leeggestort op een ijzeren schudgoot, die den inhoud uitlaat op een zeeftrommel. (Alleen de heel groote stukken, de z.g. nesten, zijn er tevoren uitgehaald, en die gaan naar een afzonderlijken oven.) Uit den zeeftrommel valt het „fijnere” vuil op een transportband, die het schuift naar het groote sorteerlokaal, waar personeel gereed staat, om uit den voortschuivenden vuilstroom alles weg te pikken, wat van waarde is, of voor de ovens onverteerbaar.

Die optocht der vergankelijkheid nu gaat naar de bunkers, een enorm gat van 2000 M³ inhoud, op den bodem waarvan zich de vijf trechters bevinden, die uitmonden in de ovens. Met behulp van een grijpkraan wordt het vuil boven de trechters verdeeld, en in die trechters trekt een wormschroef het vuil omlaag in den vuurpoel, die onder een hitte van 1100 à 1200 graden wordt gestookt. Zijn er nog ijzerdeelen in, dan worden die er vooraf met een zwaren magneet uitgetrokken.

Binnen ongeveer anderhalf uur is het vuil verteerd, maar niet vergaan! Want er vormt zich een vurige slakkenkoek, en daar zit nog heel wat waarde in. Naar den slakkenbreker gereden, wordt die koek in een ommezien vergruizeld en in een koudwaterbad tot kalmte gebracht. En van die slakken nu wordt 50% nut getrokken. Dat wil zeggen: zij worden omgevormd en geperst tot . . . steenen, waarmee men huizen kan bouwen. Er zit nog meer nut in de vuilverbranding! De door de ovens verwekte stoom wordt gebruikt voor opwekking van electriciteit, die voor $\frac{1}{7}$ deel weer in het gebouw zelf wordt benut, en voor $\frac{6}{7}$ deel naar de aangrenzende Gemeentelijke Centrale wordt geleid, om de stadsverlichting een handje te helpen. En eindelijk kan men de slakken ook nog gebruiken voor wegenbeslag e.d.

Ziedaar, hoe de afval geen kwaad meer en nog veel goed kan verrichten.

Maar het kan ook nog anders. Er zit toch blijkens de ervaringen in het Buitenland in het stadsvuil, zooals het daar hot en her op een stuk land wordt uitgelegd, een lang niet te versmeden bemestingskracht. Voor Den Haag schijnt dan ook een denkbeeld als door de Ned. Heide-Maatschappij is geopperd, zeer aantrekkelijk. Men wilde dan op de Veluwe een uitgestrekt terrein zandgrond bemesten met vuil van de Hofstad. Elken dag moet er dan een trein van 50 à 60 wagens (van elk 10.000 K.G. inhoud) naar de Veluwe vertrekken, want de Hagenaars